

АКТ ЗЛУКИ УНР І ЗУНР – ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ СОБОРНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ: ДОСВІД ТА УРОКИ

Валерій СМОЛІЙ

*Інститут історії України, Національна Академія наук України
вул. Михайла Грушевського, 4, 01001, Київ, Україна
e-mail institute@history.org.ua*

В історичному календарі визначних подій Української революції дата 22 січня 1919 р. займає особливе, знакове місце. Саме цього дня, рівно сто років тому на Софійській площі древнього Києва було проголошено Акт злуки – об'єднання Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки “в одноцільну суверенну народню республіку”.

Проведення нашого наукового зібрання в цей день має глибокий символічний сенс. По-перше, проходить воно саме 22 січня, у день який органічно поєднав у собі дві величні події – проголошення самостійності УНР у січні 1918 р. і об'єднання двох українських держав у січні 1919 р.

По-друге, ініціаторами проведення Академії виступили провідні учені Львова, Івано-Франківська (колишній Станіславів) і Києва, визначних центрів тогочасного українського державотворення, де новітня соборницька ідея ініціювалася, утверджувалася і, нарешті, конституювалася.

І, по-третє, символічним є відзначення століття Акту злуки у жанрі Урочистої Академії, більше властивої галицькій освітньо-культурній традиції.

Об'єднавча ідея була присутня в генетичній пам'яті українців ще з часів збирання етнічних земель навколо Київського князівського престолу, через державотворчі зусилля українських гетьманів, завдяки кристалізації соборницької теми у творчості наддніпрянських і галицьких мислителів другої половини XIX – початку XX ст.

Перша світова війна гальванізувала національно-визвольний рух українців по обидва береги Збруча. Падіння імперії Романових, потім й Габсбургів уможливили створення упродовж 1918 року двох українських держав – УНР і ЗУНР. І та, й інша відразу зазнали збройної агресії.

Необхідність об'єднання обумовлювалася не тільки одвічною потребою духовно-культурного злиття розділених століттями двох гілок українства, а й нагальною необхідністю концентрації матеріальних і військових ресурсів у протистоянні польській і російсько-більшовицькій загрози.

В умовах завершення Світової війни керівництво обох республік усвідомлювали потребу консолідації майбутніх дипломатичних зусиль на міжнародному рівні у відстоюванні права українців на власну державність.

Ініційований галицьким політичним проводом об'єднавчий рух знайшов підтримку Директорії і був зафіксований 1 грудня 1918 р. Фастівським передвступним договором. Третього січня 1919 р. Українська національна рада у Станіславові своєю ухвалою підтвердила намір ЗУНР до об'єднання з УНР. І нарешті, 22 січня того року соборницький процес завершився урочистим проголошенням Акту злуки.

Він був могутнім і щирим волевиявленням українців до життя у спільній незалежній соборній державі, засвідчив стрімке національне самоусвідомлення, початок складання модерної української нації. Акт злуки дійсно став апогеєм українського соборницького процесу.

Однак у складній геополітичній ситуації завершення Світової війни, динамічного перебігу революційних подій, творці Акту злуки не змогли, а точніше сказати, не встигли закласти міцного правового, економічного та оборонного фундаменту новостворюваної держави. Далися ознаки довголітні роз'єднувальні лінії українства. Консолідація національної еліти виявилася нетривкою, політичний антагонізм лідерів прогресуючим, а відсутність спільної стратегії захисту об'єднаної держави – катастрофічною.

Не дивлячись на нереалізованість цієї величної і життєдайної ідеї, і навіть втрату національної державності, його прийняття було подією великої історичної ваги. Адже упродовж наступних десятиліть Акт злуки залишався своєрідним символом віри, ідейним імперативом боротьби українства за незалежну, соборну державу.

Варто зауважити, що відзначення останніми роками подій Української революції дало імпульс дослідженню її складних, нерідко контрверсійних сторінок. Вийшли сотні тематичних монографій, статей, проведені поважні міжнародні наукові конференції, активізувалася провітницька робота, зокрема через засоби масової інформації.

Відрадною є виразна тенденція, так би мовити, енциклопедизації проблематики Української революції. Її явища, події, персоналії широко представлені у 10-титомній “Енциклопедії історії України”, першій книзі тритомної енциклопедії Західноукраїнської Народної Республіки, науковці нашого інституту розпочали підготовку фундаментального видання “Енциклопедія Української революції 1917–1921 рр.”, до складання якого будуть залучені фахівці інших академічних установ і вузів.

Уважаємо, що невдачі українського соборницького процесу слід розглядати у загальному контексті геополітичних наслідків Першої світової війни, нереалізованості всіх державницьких проєктів: УНР доби Центральної Ради, гетьманської держави Павла Скоропадського, УНР часів Директорії, так само й ЗУНР.

На наш погляд, утворилася певна асиметрія між дещо глорифікованим висвітленням передумов і обставин ухвали Акту злуки та дослідженням його подальшої драматичної долі. І тут необхідний більш глибокий аналіз гальмівних чинників, породжених як умовами історичного буття обох гілок українців, так й тогочасною військово-політичною кон’юнктурою, внутрішніми протиріччями і персональними амбіціями.

Дослідники, на наш погляд, не повинні обходити доконаного факту несумісності бачення перспектив державного будівництва соціалістичними лідерами УНР – на засадах ефемерної ідеї “трудова рад” з конституційно-правовими візіями їх галицьких колег. Чіткого пояснення потребують й причини укладання обома сторонами неприродних альянсів: Галицькою армією з Добровольчою та Червоною, а Головним отаманом армії УНР з поляками.

У сучасній вітчизняній соціогуманітаристиці українську соборність пов’язують переважно з революційною добою 1917–1921 рр., зокрема проголошенням Акту Злуки. Думаю, що з точки зору тягlosti соборницького процесу, а також історичної об’єктивності, не слід ігнорувати збирання етнічних українських земель у радянську добу. Завдяки саме цій обставині відновлена у 1991 р. незалежна Україна отримала цілісний територіальний комплекс як неодмінний атрибут суверенної державності.

Численні наративні тексти з історії Української революції потребують більш глибокого осмислення, створення сучасного історіографічного образу України революційної доби. Постійного розвитку і оновлення вимагає також методологічне підґрунтя дослідження цієї складної проблематики, зокрема вдосконалення понятійно-термінологічного апарату.

Вже доводилося говорити про певний спад едиційно-археографічної діяльності академічних установ, ослаблення співпраці з архівами. Не дивлячись на солідні публікації тематичних документів державно-інституційного рівня, регіональні архівосховища містять потужні пласти документів, які є незамінним джерелом відображення місцевих особливостей перебігу революційних подій, повсякденного життя провінції.

Є чимало інших перспективних аспектів дослідження здобутків і невдач Української революції, насамперед під кутом зору винесення уроків для нашого складного і мінливого сьогодення. Певен, що про них йтиметься у наступних виступах.

Поза сумнівом, нинішня Урочиста Академія, присвячена ювілею Акту злуки, своїм поважним представництвом, актуальністю тематики доповідей, репрезентованих авторитетними ученими стане важливим науковим форумом і водночас даниною пам’яті тим, хто століття тому втілював ідеї соборності та національної консолідації українців!